

Werken aan Cultureel Vermogen

Hand out voor
professionals

The background features abstract, organic shapes in a vibrant teal color. A large, flowing shape dominates the right side, while a smaller, teardrop-like shape is positioned on the left. Faint, thin lines in a light yellow or green hue are scattered across the white background, creating a sense of movement and depth.

Handout - Werken aan cultureel vermogen Voor educatie- en participatie professionals

Bekijk dit filmpje:
[Kunst, Cultuur en Cultureel Vermogen](#)

Waar gaat het over?

Cultureel Vermogen is een nieuwe manier van kijken naar cultuur, educatie en participatie. Het biedt een frisse blik op de betekenis en inrichting van ons werk, en de samenwerking met anderen.

Uitgangspunt

Iedereen die werkt aan cultuureducatie en -participatie, is bezig met verschil maken. Wij noemen dat hier: *het versterken van cultureel vermogen*. We vertellen wat we daarmee bedoelen en hoe dat kan werken.

Ontmoeting

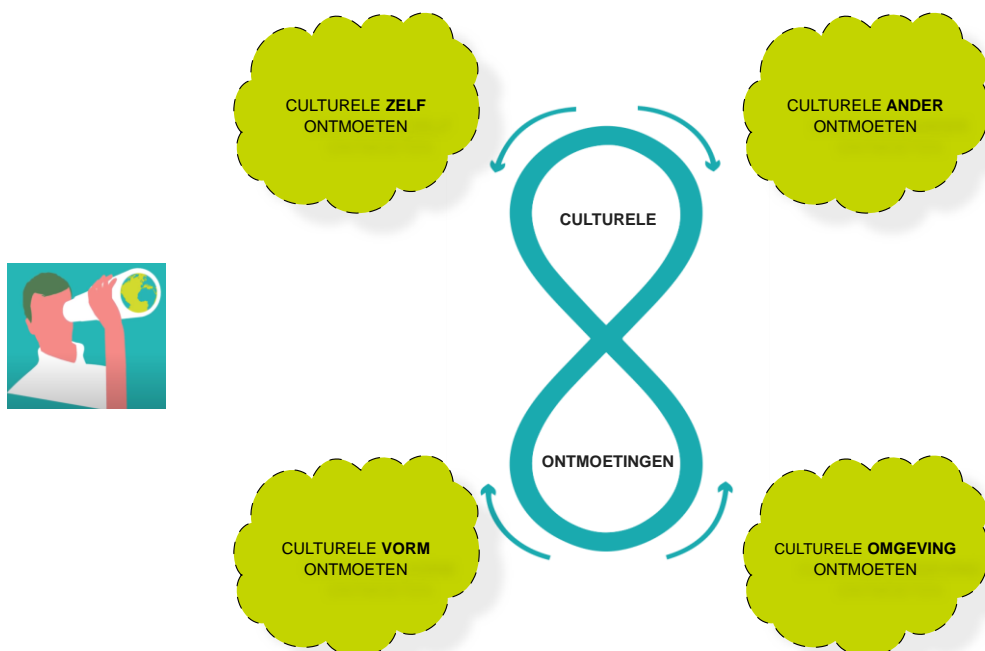
Cultureel vermogen groeit door culturele interactie. Het *mogelijk maken van culturele ontmoeting* is dus het eerste wat we moeten doen.

Uitdagende ervaringen

Maar niet zomaar elke ontmoeting maakt verschil. Om cultureel vermogen te laten groeien zijn uitdagende culturele ervaringen nodig, waarmee de verbeelding wordt aangesproken. Het versterken van cultureel vermogen betekent dus: *de verbeelding van mensen aanspreken door het arrangeren van uitdagende culturele ervaringen*.

Werken aan Cultureel Vermogen

Hoe kun je het arrangeren van uitdagende culturele ervaringen inrichten en het gesprek hierover voeren? Wij stellen voor om dat te doen aan de hand van deze lemniscaat:

De lemniscaat verbeeldt het proces waarin mensen leren om cultureel te communiceren, waarin zij leren zichzelf en elkaar cultureel te ontmoeten en verstaan. Er zijn vier elementen die dan in het spel komen: culturele zelf, culturele ander, culturele vorm en culturele omgeving.¹

De kunst van het arrangeren

Cultureel vermogen versterken betekent dus: voor alle mensen culturele uitdagingen arrangeren, in de breedte en in de diepte. Dat is niet eenvoudig, want wat voor de één bekend terrein ('maat') is, kan voor de ander juist een te grote 'onmaat' zijn. Zo bezien is het zorgvuldig arrangeren van uitdagende ervaringen de kernopdracht van educatie- en participatieprofessionals. Verrassing, schok of verbazing kunnen net zo goed deel zijn van dat arrangement als herkenning, verbondenheid of ontroering

Wat verandert er dan in je werk?

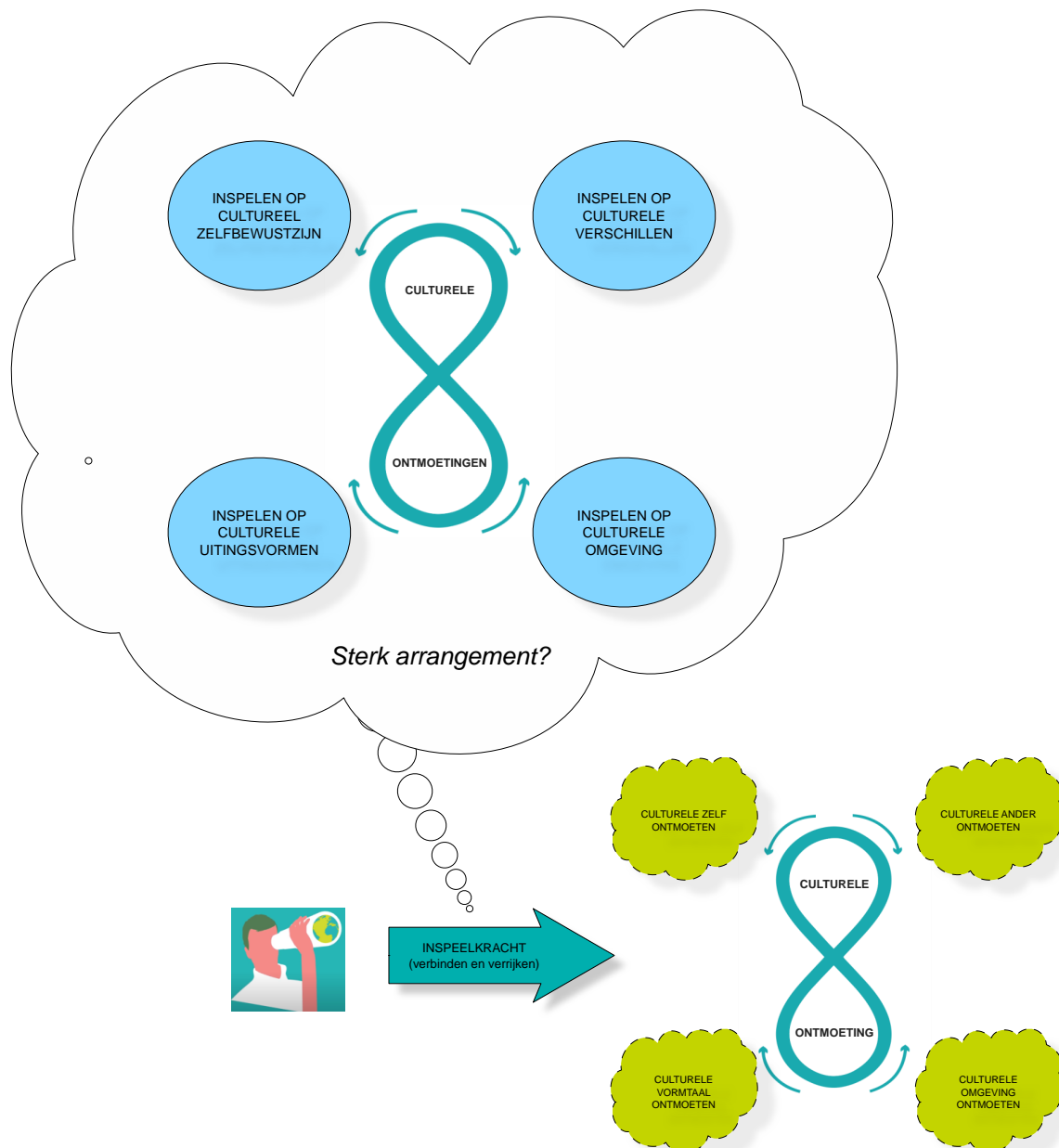
Werken aan cultureel vermogen betekent: *verbinden en verrijken*.

Verbinden doe je door aan te sluiten bij de culturele ander (de samenwerkingspartner, het publiek, de context, de opdrachtgever, de leerling) én door anderen cultureel met elkaar in contact te brengen.

Verrijken doe je door uitdagende culturele ervaringen te arrangeren. Daarbij houd je steeds de vraag scherp: Welk verschil maak ik? Vragen die je jezelf stelt

¹ Deze visie op cultuur als *proces* is het innovatieve vertrekpunt van de praktijktheorie Cultureel Vermogen.

zijn dan: Komen alle elementen in het spel? Hoe speel ik daarop in? Wat verwacht ik te zien? We hebben daarvoor handige tools ontwikkeld die je kunt gebruiken bij het ontwerpen en observeren van een project, les of activiteit – en bij het in beeld krijgen van je eigen voorkeuren en capaciteiten.

Rolverdeling, context en samenwerking

Ieder die op dit proces is aangesloten, draagt er op een eigen manier aan bij. Zo zal een consultant anders 'aansnijden' dan een schooldirecteur, en een jongerenwerker anders dan een maker. Het fijne is dat de lemniscaat voor elk primair proces houvast kan bieden. Zie ook Bijlage 1.

Maar de lemniscaat kan, denken wij, ook werken om rollen en taken te verdelen *tussen* betrokkenen. Dat is belangrijk, omdat het cultureel vermogen van mensen niet op één plek groeit, maar op verschillende plaatsen en in steeds wisselende contexten. Afstemming is dus belangrijk. En daarvoor is een gezamenlijk vocabulaire essentieel.

Een belangrijk winstpunt daarvan is - tot slot - dat kunst en cultuur, educatie en participatie, cultuur en onderwijs in één frame kunnen worden geplaatst, waardoor een integrale aanpak mogelijk wordt.

Meer weten?

Kijk op www.lkca.nl/cultureelvermogen

Daar vind je ook een hand out [korte kennismaking](#) en een handout voor [beleids-makers en bestuurders](#)

Bijlage 1

Doorkijk naar de praktijk

Bijlage 2

Veelgestelde vragen

Bijlage 1.

Doorkijk naar de praktijk

Makers / kunstenaars

Kunstenaars dragen het autonome artistieke maakproces dicht aan het hart. Daarin onderscheidt de kunst zich van entertainment.

Cultureel Vermogen biedt een aanknopingspunt om te reflecteren op de *maatschappelijke* betekenis van het werk: een kunstenaars-*mindset* die is gericht op het betrekken van de wereld in je werk, en je werk in de wereld. Voor sommige kunstenaars is dat vanzelfsprekend, voor anderen een grote stap.

Kunstdocenten

De “traditionele” kunstdocent is bovenal specialist in het overbrengen van het vak. Wat verandert er als je Cultureel Vermogen als reflectiekader neemt voor je werk?

Om te beginnen betrek je de lemniscaat op jezelf: je kent dus je eigen culturele ‘imprint’ en je kunt met de beperkingen daarvan omgaan. In de relatie met je leerling open je steeds een ‘vrije leerruimte’⁴ waarin je de *culturele ander* als vertrekpunt neemt. Je zoekt aansluiting voor het openen en verdiepen van verbeelding en je opent mogelijkheden om samen nieuwe cultuur maken. Zo houd je steeds het culturele proces van je leerling gaande.

Een belangrijk onderdeel van je professionele ontwikkeling is dat je steeds je ‘gereedschapskist’ aanvult en die steeds beter adaptief gebruikt. Daarin wordt ook je eigen cultureel vermogen weerspiegeld en gevoed.

Podia en evenementen

Een directeur of programmeur van een podium of festival is tegenwoordig meer en meer een ondernemer die een balans zoekt tussen invloeden met amusement en het brengen van maatschappelijk relevant (en soms minder “populair”) aanbod.

Dat perspectief verschuift als je Cultureel Vermogen als kader neemt voor je werk. Je wordt nu de *intermediair* bij uitstek. Je bent matchmaker die bij elke(!) uitvoering heel bewust en precies de uitdagende ervaringen modereert voor alle bezoekers. Je weet dus altijd wie er bij je in de zaal zit en wat die mensen meemaken. Je zorgt ervoor dat iedere bezoeker passend wordt uitgedaagd en verrast. Dat kan zijn door uitgekende marketing, maar het kan ook door slim programma’s te combineren. Je ontwikkelt tools en strategieën om daar greep op te krijgen.

Beleidsmedewerkers

Het traditionele cultuurbeleid kent van oudsher twee doelen: ‘bruisen’ en ‘mee-doen’. Met het veld worden daarover vervolgens vooral kwantitatieve afspraken gemaakt. Dat verandert als je Cultureel Vermogen als reflectiekader neemt.

Het cultuurbeleid gaat zich dan minder richten op wat cultuur *is* en meer op wat cultuur *doet*. De ‘basiseenheid’ van het beleid verandert dan van product naar *ontmoeting*. De rol van de overheid verschuift van controleur naar spelverdeler. De grondtoon van de subsidierelatie verschuift van verantwoording naar verantwoordelijkheid en van opdrachtrelatie naar co-creatie.

De beleidsmedewerker is in die nieuwe relatie een partner die helpt het gemeenschappelijke doel van het versterken van cultureel vermogen in de lokale samenleving voor *alle* inwoners mogelijk en grijpbaar te maken.

Uitdagingen voor organisaties

De Amerikaan Mark Moore heeft een interessant model ontwikkeld voor het inrichten en sturen van non-profit organisaties. Zijn *Public Value Triangle* laat zien dat het creëren van publieke waarde vraagt om het in balans houden van organisatiekracht, draagvlak en waardecreatie. Een soortgelijk kader is denkbaar voor het organiseren van Cultureel Vermogen: de *Cultural Capability Triangle*[®]. Binnenkort komen we daarop terug.

Bijlage 2. FAQ's

Cultureel Vermogen is *open source*: het wordt in de praktijk verder ontwikkeld door gebruikers. Ook deze handreiking en de antwoorden op de veelgestelde vragen staan dus open voor reactie, verbetering en commentaar.

Welk cultuurbegrip wordt in Cultureel Vermogen gehanteerd?

Cultuur wordt hier niet aangeduid als verzameling culturele producten, kunstwerken of erfgoed. En ook niet als set culturele waarden of normen. Cultuur wordt hier gezien als proces, "voor-waardelijk" voor het ontstaan van *elk* cultureel product en *elke* culturele waarde. Cultureel Vermogen is het vermogen om aan dat proces mee te doen en bij te dragen.

Is cultureel vermogen hetzelfde als creatief vermogen?

Creatief vermogen gaat over creativiteit: het vermogen *van* individuele mensen om iets nieuws te kunnen bedenken of maken. Cultureel vermogen richt zich op het proces *tussen* mensen (dat we met onze professionele inzet kunnen verbinden en verrijken).

Werken aan cultureel vermogen spreekt de creativiteit van mensen aan. Maar dat gebeurt niet alleen dáár: ook in bijvoorbeeld de wetenschap en sport wordt de creativiteit van mensen uitgedaagd.

Bedoelen we met cultureel vermogen hetzelfde met als cultuurparticipatie?

Cultureel vermogen biedt een specifieke kijk op *hoe participatie werkt*. Daarmee komt dat begrip in een ander daglicht te staan.

Participatie lijkt op het eerste gezicht een neutrale term, maar is dat in de praktijk meestal niet. Want het verwijst al snel naar 'iets' waarin moet worden geparticipeerd. Vaak gaat het dan om deelname of bezoek aan *specifieke* cultuurproducten of activiteiten.

Cultureel Vermogen richt de blik op het verbinden en het verrijken van het culturele proces tussen mensen. Dat betekent dat er *altijd* aansluiting is bij een cultureel proces dat er bij die mensen al *is*. Zo biedt Cultureel Vermogen een reflectiekader om te werken aan de verbreding en verdieping van de cultuurparticipatie van *alle* mensen.

Is cultureel vermogen hetzelfde als inclusiviteit?

Ook inclusiviteit is geen neutrale term. Net als participatie verwijst het al snel naar 'iets' waarin mensen betrokken moeten worden.

Als je werkt aan cultureel vermogen dan sluit je aan bij wat er is. Het gaat er niet om mensen naar de 'bron' van cultuur te brengen; mensen *zijn* de bron van cultuur. Vanuit dat vertrekpunt verliest inclusiviteit als term zijn relevantie.

Is cultureel vermogen hetzelfde als artistiek vermogen?

Met artistiek vermogen wordt meestal bedoeld: de mate waarin mensen zich een specifieke kunstdiscipline eigen hebben gemaakt en zich daarin kunnen uiten. In het reflectiekader van Cultureel Vermogen is dat één van de vier elementen van de lemniscaat.

Hoe past Curriculum.nu in het denkraam van Cultureel Vermogen?

Curriculum.nu gaat over vaardigheden die kinderen nodig hebben in hun leven. Cultureel Vermogen biedt een reflectiekader om het proces dat nodig is om culturele vaardigheden te verwerven bespreekbaar te maken: tussen leerkrachten en kunstprofessionals – maar ook met met buitenschoolse partners.

Hoe past Cultuur en de Spiegel in het denkraam van Cultureel Vermogen?

Er zijn veel overeenkomsten tussen Cultuur in de Spiegel en Cultureel Vermogen, maar ook een paar verschillen.

Cultuur in de Spiegel beschrijft cultuur vanuit cognitie. Cultuuronderwijs is dan onderwijs in het verwerven van cultureel zelfbewustzijn via cognitieve vaardigheden (waarnemen, verbeelden, conceptualiseren en analyseren) en via verschillende media (het lichaam, voorwerpen, taal en grafische tekens of projecties van de werkelijkheid).

Cultureel Vermogen vertrekt niet vanuit van cognitie maar vanuit communicatie – als bron van cognitie. Zo verschuift het accent van het aanleren van zelfreflectie en vaardigheden naar het interactieve proces waarin die zelfreflectie en vaardigheden zich kunnen ontwikkelen. Dat proces speelt zich voor een (belangrijk) deel af buiten het onderwijs. Cultureel Vermogen benoemt bovendien twee elementen in dat proces die in Cultuur in de Spiegel misschien minder aandacht krijgen: (1) samen nieuwe cultuur maken en (2) eigen uitdrukkingsvormen ontwikkelen.

Wat bedoelen we met 'maat' en 'onmaat'?

Als mensen samenleven, dan ontwikkelen zij vanzelf *patronen* waarmee de sociale interactie hanteerbaar en voorspelbaar wordt. Die patronen vormen zich tot een complex van waarden en conventies dat kenmerkend is voor die specifieke groep of samenleving. Pascal Gielen heeft dat culturele 'maat' genoemd. Daartegenover plaatst Gielen culturele 'onmaat', die hij koppelt aan creativiteit en in het bijzonder aan de autonome verbeeldingskracht van kunstenaars: *Cultuur is de alomvattende 'way of life' en creativiteit kan daarbinnen (in verschillende domeinen zoals economie, politiek, onderwijs) veranderingen aanbrengen. Echter, alleen binnen de kunsten kan de creativiteit an sich blijvend tot doel worden genomen. Vandaar dat een toonaangevende maat die binnen de kunsten dient gevolgd te worden, paradoxaal die van de onmaat is.*²

Hoe past het onderscheid tussen kunst en cultuur in Cultureel Vermogen?

Cultureel Vermogen ziet cultuur als een proces van verbeeldend communiceren dat zich voortdurend afspeelt tussen mensen.

We denken dat de kunsten daarin een bijzondere en onmisbare rol spelen omdat (1) kunstenaars ons kunnen gidsen bij het ('in de diepte') ontdekken van de

² Gielen, P. (e.a.): *De waarde van cultuur* (2014)

bestaande verbeeldingstalen, (2) kunstenaars bij uitstek de ontwikkelaars zijn van *nieuwe* verbeelding en *nieuwe* media, en (3) omdat de *kunstenaars-mindset* kan helpen om culturele verbindingen tussen mensen verbeeldend tot stand te brengen. Via de verbeeldende ‘onmaat’ van de kunsten kunnen kunstenaars de ‘maat’ van cultuur bewust maken, ter discussie te stellen en openen voor de mogelijkheid dat het anders kan.

Zie ook hierboven: ‘Wat bedoelen we met maat en onmaat?’.

Hoe past de autonomie van de kunstenaar in Cultureel Vermogen?

Het eigen maken (of ontwikkelen) van nieuwe verbeeldingsvormen vraagt om een autonome kunstenaars-*mindset* (zie boven).

In het raamwerk van Cultureel Vermogen is het domein van de kunsten de diepe culturele dimensie waarin uitdagende ervaringen ontstaan. De andere dimensie is de brede dimensie van ontmoeting met de culturele ander. Beide zijn voor het ontwikkelen van cultureel vermogen van belang.

Welke voorwaarden zijn nodig om aan cultureel vermogen te kunnen werken?

Cultureel Vermogen biedt een samenhangend vocabulaire en een raamwerk voor het inrichten van processen en samenwerking. De basiseenheid van het cultuurbeleid zal dan niet langer het “cultureel product” zal zijn, maar de “culturele ontmoeting” – die het cultureel vermogen in en van de samenleving versterkt. Dat vraagt (1) om mensen die de brede en diepe vaardigheden hebben om daaraan inhoudelijk bij te dragen³; (2) om mensen en instituties die het talent en organisatievermogen hebben om mensen en processen bijeen te brengen⁴; en (3) om regie op maatschappelijke omstandigheden (het “ecosysteem”) die het ontwikkelen van Cultureel Vermogen voor *alle* mensen toegankelijk kan maken⁵. Dat is niet eenvoudig. Cultureel Vermogen kan daarvoor een overkoepelend reflectiekader zijn.

³ Zie bijvoorbeeld: Heijnen en Haanstra

⁴ Zie bijvoorbeeld Wilson&Gross, Holden, Heijnen, Gielen.

⁵ Zie bijvoorbeeld Drion (2022) Wilson&Gross, Holden, A.N.D

Meer lezen?

- A.N.D. (A New Direction): *Creative Ecosystems* <https://www.anewdirection.org.uk/local-partnerships-programme/creative-ecosystems>
- Bauman, Z.: *Culture in a Liquid Modern World* (2011)
- Biesta, G.: *Door kunst onderwezen willen worden* (2017)
- Cleveringa, S. (CAL-XL): *Cultuur nieuwe stijl* (2012)
- Drion, G.: *De waarde van cultuureducatie* (Boekman 109, 2016);
- Drion G. (e.a.): *Cultureel Vermogen - nieuwe woorden voor het belang van cultuureducatie en -participatie in Nederland* (2018)
- Drion, G.: *Towards a Theory and Practice of Cultural Communication* (ENCATC 2021)
- Drion G.: *Cultureel Vermogen – Het ecosysteem als speel-veld* (LKCA 2022)
- Drion G.: *Samen culturele ontmoetingen arrangeren – opbrengsten van het project Cultureel Vermogen* (LKCA 2022)
- Gielen, P. (e.a.): *De waarde van cultuur* (2014)
- Haanstra, F.; *Authentieke cultuureducatie* (C&E 31, 2011)
- Heijnen, E.: *Remixing the Art Curriculum* (2015)
- Holden, J.: *The Ecology of Culture* (2015)
- LKCA: *Cultuur in de kanteling* (2015)
- Nussbaum, M.: *Mogelijkheden scheppen* (2012)
- Sen, A.: *Development as Freedom* (1999)
- Van Heusden, B. & Gielen P. (eds): *Art Education Beyond Art* (2014)
- Wilson, N. & Gross, J. (e.a.): *Towards Cultural Democracy* (2017)
- Wilson, N. & Gross, J.: *Caring for Cultural Freedom* (2019)

Inhoud

Het reflectiekader Cultureel Vermogen werd ontwikkeld door de projectpartners

Auteur

Geert Drion

Uitgever

LKCA
Lange Viestraat 365
Postbus 452
3500 AL Utrecht
030 711 51 00
info@lkca.nl
www.lkca.nl

LKCA wil ervoor zorgen dat iedereen goede cultuureducatie krijgt (op school én in de vrije tijd) en dat iedereen kan meedoen aan culturele activiteiten.

LKCA probeert publicaties zo toegankelijk mogelijk aan te bieden. Neem contact met ons op bij ontoegankelijke informatie via info@lkca.nl.

www.lkca/cultureelvermogen

©LKCA Utrecht, mei 2022

cultuur
oost.

HUIS VOOR
DE KUNSTEN
LIMBURG

MOCCA
EXPERTISECENTRUM CULTUURONDERWIJS

MMMMMMM
MUZIEK
SCHOOL
AAAAAAAAA
AMSTER
RRRRRRRR
DAM

 Gemeente Maastricht

Kaleidoscoop
cultuureducatie

